

UDK 811.163.42'373.7

811.163.42'366

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 1. VI. 2013.

Prihvaćen za tisak 24. X. 2013.

Barbara Kovačević
Ermina Ramadanović
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
bkova@ihjj.hr
eramadan@ihjj.hr

FRAZEMSKE POLUSLOŽENICE (OD RJEČNIKA PREKO TVORBE DO PRAVOPISA I OBRATNO)

U radu se preispituju granice frazema s obzirom na tvorenice kao frazemske sastavnice (*krenulo je niz brdo (nizbrdo)* što, *ići na ruku (naruku)* komu) ili samostalne jedinice (*bogtepitaj, budibogsnama, kvragu*) koje prema postojećoj frazemskoj definiciji ne ulaze u frazeološki fond. Posebna se pozornost poklanja frazemskim polusloženicama kao novoustanovljenoj skupini frazema prema frazemskom opsegu (*amo-tamo, brže-bolje, danas-sutra, rak-rana, više-manje, zbrda-zdola*). Istraživanje je utemeljeno na korpusu hrvatskih pravopisa od Partaša do Babića i Moguša, hrvatskim općim i frazeološkim rječnicima te elektroničkom korpusu *Hrvatska jezična riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

1. Uvod

Pri izradi frazeoloških rječnika ili frazeološkoga bloka u općim rječnicima susrećemo se uvijek iznova s laganim redefiniranjima frazeološke jedinice jer frazeografska praksa uvijek donosi neke dvojbe i poboljšanja. Trenutačno postoje četiri goruća pravopisno-frazeološka ili frazeološko-pravopisna problema koja utječu na bilježenje i/ili definiranje frazema. Prvi je problem pisanje jedne od frazemskih sastavnica, tj. je li riječ o prilogu ili prijedložnome izrazu u priložnoj funkciji. U takvim slučajevima moramo imati u vidu da supostoji još jedna jezična jedinica, prijedložno-padežni izraz u kojemu i prijedlog i imenica zadržavaju svoje osnovno značenje, npr. *ići niz dlaku (nizdlaku)* komu // Voda

mu se slijevala niz dlaku.; *krenulo je niz brdo (nizbrdo)* što // Pogledala sam niz brdo i ugledala ga.; *ići na ruku (naruku)* komu // Stavio sam sat na ruku.

Drugi je problem vezan uz sastavljeno i nesastavljeno pisanje frazemskih sastavnica. Dva su opća pravopisna pravila koja propisuju pisanje jedne jezične jedinice, a nadređeno im je morfološko jezično načelo: 1. Kad se jedan dio kojega izraza samostalno ne upotrebljava, piše se sastavljeno: *ima čega na pretek (napretek), uhvatiti se / hvatati se u koštac (ukoštac)* s kim, s čim, *nije na odmet (naodmet)* što, *popiti na dušak (nadušak)* što, *govoriti u tutanj (ututanj)* što; 2. Kad se jedan dio kojeg izraza ne govori u onome obliku koji ima u tvorenici: *na dohvat ruke / nadohvat ruke* (za razliku od frazema *na dohvatu ruke*), *na vrh jezika je* komu što / *navrh jezika je* komu što (za razliku od frazema *na vrhu jezika je* komu što). Bez obzira na pravopisna pravila, uporaba je zapisa u praksi dvostruka.

2. Problem – njegovo omeđenje i njegovo određenje

Navedeni problemi i načini njihova (raz)rješenja ne dovode u pitanje postojanje frazeološke jedinice. Prema svojoj višerječnosti, stupnju desemantizacije, slikovitosti i svim ostalim značajkama koje su potrebne da bismo ih nazvali frazemima, one to i jesu. Međutim, najveći se problemi javljaju s „frazemskim sraslicama“ i „frazemskim polusloženicama“ jer se te dvije skupine nalaze na granici frazeološkoga i leksičkoga fonda.¹ Frazemske sraslice jednorječne su jezične jedinice u kojima je redoslijed sastavnica isti kao u sintagmi ili svezi riječi od kojih su nastale. Tvorbene su sastavnice okamenjene u nekome obliku, a nova jedinica ima jedan naglasak, npr. *budibogsnama*², *akobogda*, *zaboga*, *dozlaboga*, *nizaboga*, *pobogu*, *bogamu*, *dovraga*, *kvrugu*, *žalibože*.³ Frazeološki rječnici takve jedinice zbog formalnoga kriterija višerječnosti redovito isključuju iz frazeološkoga fonda, a opći ih rječnici rijetko uključuju. Smatramo međutim da ih se ne bi smjelo isključivati iz frazeološkoga fonda hrvatskoga jezika samo zato što su na formalnome planu postale jednorječnice i tako prestale biti frazemima. One su i dalje na periferiji frazeološkoga sustava. Njihovo

¹ Naziv „frazemska polusloženica“ stvoren je za potrebe ovoga rada, a naziv „frazemska sraslica“ preuzet je prema Babiću (2002: 565). Iako termin „frazeološka sraslica“ (*фразеологическое сращение*) spominje u svojim radovima, V. V. Vinogradov (1972: 26) upotrebljava ga za semantički opis jedne od triju skupina frazema, tj. za čvrste i nedjeljive potpuno desemantizirane sveze riječi u kojima je potpuno izgubljeno leksičko značenje sastavnica i odnos s motivacijskom bazom. Za razliku od Vinogradova Babić isti termin upotrebljava u formalnom tvorbenom opisu jedinica koje su nastale tvorbenim postupkom srastanja, a po podrijetlu su frazemi.

² Desemantizacija i leksikalizacija mogle bi se ogledati i u izrazu *budibogsnama*. Međutim, neprovođenjem se glasovne promjene u ovome slučaju dobiva prozirnost izraza.

³ S obzirom na to da u primjerima u ovome radu nije važna kvaliteta i kvantiteta sloga nego samo naglasno mjesto, u primjerima je podvlačenjem samo ono i obilježeno.

je značenje i dalje frazeološko. „Frazemske polusloženice“ novoustanovljena su skupina frazema prema frazemskome opsegu. Te jedinice frazeolozi uključuju u frazeološki sustav iako je to sporno s obzirom na definiciju frazema. Naime, polusloženice su jednorječne slijeva i zdesna omeđene bjelinom koje između svojih sastavnica imaju spojnicu. Činjenica da svaka sastavnica ima svoj naglasak drži ih unutar definicije frazema. Dakle, frazemske polusloženice su jednorječne s barem dvama naglascima.⁴ Unutar te skupine razlikuju se frazemi s koordinacijskim i frazemi sa subordinacijskim odnosom između svojih sastavnica: a. subordinacijski odnos među sastavnicama: *ra^hk-ra^hna*, *pi^kk-zib^hner*, *ta^tta-ma^tta*; b. koordinacijski (korelacijski) odnos među nepromjenjivim sastavnicama: *amo^h-ta^hmo*, *br^že-bo^lje*, *daⁿas-su^tra*, *vi^še-maⁿje*, *zbr^da-zd^ola*; c. koordinacijski (korelacijski) odnos među promjenjivim sastavnicama: *ho^češ-ne^češ* / *ho^češ-ne^češ*; *htio^h-ne^h htio^h*.

Posebnu skupinu čine oni frazemi u kojima je polusloženica samo jedna od frazemskih sastavnica, tj. dio frazema i kod njih, kako god napisali te frazemske sastavnice ili frazemsku sastavnicu, nije dovedena u pitanje definicija frazema. Ipak, i u tim frazemima postoji razlika u sintaktičko-semantičkom odnosu između sastavnica: a. koordinacijski odnos → *napraviti na ajn-cvaj* što; *na ho-ruk* [raditi itd.]; *dovesti u šah-mat poziciju* koga; *šuć-muć pa prolij*; *nema <tu> trte-mrte*; b. subordinacijski odnos → *činiti* / *učiniti u foto-finišu* što⁵; *dati time-out* komu. Navedene su polusloženice nadnatuknice pripadajućim frazemima u frazeološkim rječnicima. Neke se od njih ponašaju kao prave polusloženice dok je kod drugih takav status upitan što se vidi na primjeru frazema *nema <tu> trte-mrte* i njegovim varijantama. Hrvatski frazeološki rječnik (HFR) i Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik (HRFR) navode ga pod nadnatuknicom TRTA-MRTA i time signaliziraju mogućnost sklanjanja krajnje lijeve sastavnice (u ovome slučaju obiju).⁶

Iz svega navedenoga nameće se pitanje: dovodi li broj riječi, pritom mislimo na riječ u ortografskome smislu (slijeva i zdesna omeđena bjelinama), u pitanje definiciju frazema, odnosno, ispadaju li te tvorenice, radi postavljene frazeološke definicije, iz frazeološkoga sustava (opravdano prema postojećoj definiciji frazema, ali neopravdano prema ishodišnim oblicima, semantici i dosa-

⁴ S druge strane postoje frazemi (formalno) s dvjema sastavnicama, ali s jednim naglaskom. Ti su frazemi fonetske riječi, npr. *s nogu*, *ni go^vora*, *ko bo^g*, *pod mu^s*, *u ho^du* (Kovačević 2012.).

⁵ Iako je frazem zabilježen u ovome obliku u kojemu je *foto-finiš* polusloženica, treba napomenuti da je *foto-* u hrvatskome jeziku prefiksoid i da bi se trebao pisati sastavljeno s riječju ili tvorbenom osnovom sebi zdesna kao prefiksoidna tvorenica *fotofiniš*.

⁶ Matešić ga obrađuje pod glagolom NEMATI (*nema tu trt-mrt*), a pod TRT-MRT upućuje na glagol NEMATI. Opći rječnici (npr. Anić) uvrstili su samo polusloženice *trt-mrt* i *trte-mrte* s oznakom indeklinabilnosti.

dašnjoj frazeografskoj praksi). Stoga ćemo u ovome radu detaljnije analizirati frazemske polusloženice, na osnovi korpusa preispitati njihov frazeološki i/ili leksički status te način njihova bilježenja.

Građa za rad ekscerpirana je iz općih rječnika – *Rječnika hrvatskoga jezika* (RHJ) urednika J. Šonje (2000.), Anićeve *Velikoga rječnika hrvatskoga jezika* (2003., Anić), *Hrvatskoga enciklopedijskog rječnika* (2003., HER) te *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2012., SRHJ). Također, primjeri su ciljano ispisivani iz 28 hrvatskih pravopisa, od Partaševa *Pravopisa jezika ilirskoga* iz 1850. do Babićeva i Moguševa *Hrvatskoga pravopisa* iz 2010⁷. Ako je bilo više izdanja kojega pravopisa, birani su oni u kojima dolazi do kakvih izmjena koje su najčešće bile odrazom društveno-političke situacije.⁸ Građa je ekscerpirana i iz triju frazeoloških rječnika i računalnoga korpusa *Hrvatska jezična riznica*.⁹

Frazeološki rječnici polazišna su točka pri istraživanju ovoga problema. Prije svega zato što je o frazemskim polusloženicama vrlo malo pisano u domaćoj literaturi. Branka Tafra je u članku *Frazeološki izazovi* naglasila postojanje ovoga problema (Tafra 2005: 48–61) iako su se s njim od utemeljenja frazeologije kao samostalne discipline u Hrvatskoj susretali autori svih jednojezičnih i dvojezičnih frazeoloških rječnika pristupajući mu na različite načine. Josip Matešić je u *Frazeološkome rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1982.), držeći se čvrsto svoje postavljene definicije frazema, sve frazemske polusloženice riješio veoma sustavno i iskonstruirao frazemske natuknice kao dvorječne jedinice (između sastavnica je bjelina), ali primjeri iz književnosti koje navodi često ga demantiraju, jer su zapisani sa spojnicom. Dakle, vidimo da je Matešić još 1982. godine razmišljao o statusu takvih frazema, da je problem riješio frazeološki dosljedno i da mu muku predstavlja postojeća pravopisna tradicija, a ne frazeološka činjenica.

Dvadesetak godina poslije frazeološki rječnici su te jedinice počeli uključivati u frazeološki sustav i u njima se one navode kao formalne polusloženice kojima je frazemska natuknica jednaka nadnatuknici. Svjesni postojanja pravo-

⁷ U obzir smo uzeli hrvatske pravopise koji su otisnuti. Kako je u trenutku nastanka ovoga rada *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje bio tek u izradi, nismo se mogli pozvati na rezultate i zaključke toga pravopisa.

⁸ Primjerice uzet je Brozov pravopis iz 1892. jer je to prvi pravopis u suvremenom smislu (ima i pravopisni rječnik), Broz i Boranićev iz 1904. jer je to prvi njihov zajednički pravopis, Boranićev iz 1921. jer je to prvo samostalno Boranićevo izdanje, a i promijenjeno je ime jezika u naslovu pravopisa u hrvatski ili srpski, Boranićev iz 1930. jer je to pravopis koji je prerađen prema propisima Ministarstva prosvjete, tj. prema *Pravopisnome uputstvu* iz 1929. godine itd. Popis pravopisa i kratica kojima smo ih bilježili nalazi se na kraju rada.

⁹ <http://riznica.ihjj.hr/>

pisno-frazeološkoga problema, autori rječnika ističu to u predgovorima. Tako u uvodnome poglavlju prvoga jednojezičnoga *Hrvatskog frazeološkog rječnika* autori postavljaju pitanje jesu li takve jedinice sveze riječi ili leksemi te donose zaključak da takve jedinice, zbog svoje dvonaglasnosti i desemantiziranosti, uistinu jesu frazemi.¹⁰ Također i u knjizi *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima* iz 2012. godine Mira Menac-Mihalić i Antica Menac objašnjavaju da će polusloženice kod kojih se cijela natuknica podudara s nadnatuknicom obraditi kao frazeološke jedinice iako su svjesne činjenice da s formalnoga gledišta to mogu biti i leksemi.¹¹ Jedini rječnik koji je polusloženicama dao status frazeološkoga tipa prema opsegu je dvojezični *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik* (Menac i dr. 2011: 8)¹² i time ih je legitimno stavio pod frazeološko okrilje i uključio u definiciju frazema.

3. Strukturna analiza frazemskih polusloženica

Prema jedinicama koje nalazimo u navedenim frazeološkim i općim rječnicima te pravopisima izvodimo temeljnu strukturnu analizu korpusa frazemskih polusloženica koja se dijeli na 7 skupina:

1. Frazemske polusloženice u kojima je barem jedna sastavnica neleksem-ska, stranoga podrijetla ili fonološki neprilagođena¹³: *cakum-pakum, cici-mici, cik-cak, cile-mile, fifti-fifti (fifty-fifty), fiks-ideja, hokus-pokus, hopa-cupa, kriš-kraš, li-la, mile-lale, non-stop, pik-zibner, tata-mata, tip-top, tuc-muc*.

2. a. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice prilozni: *amo-tamo, brže-bolje, danas-sutra, gore-dolje, jedanput-dvaput, kad-tad, kako-tako, koliko-toliko, lijevo-desno, malo-malo, malo-pomalo, manje-više, ovako-onako, ovamo-onamo, ovdje-ondje, pola-pola, pošto-poto, pravo-zdravo, simo-tamo, tamo-amo, više-manje*; b. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice

¹⁰ »S pravopisnoga i frazeološkoga gledišta moglo bi se raspravljati o tome, treba li smatrati leksemima ili svezama riječi (a o tome ovisi mogu li se smatrati i frazemima) jedinice kao amo-tamo, kakav-takav, zbrda-zdola, danas-sutra. One su se u razna vremena i u raznim pravopisima različito bilježile, pa se mogu i različito razvrstavati. Mi smo im pristupili kao frazeološki prihvatljivima, imajući na umu ponajprije njihovu dvonaglasnost, a zatim i njihovu pretežnu desemantiziranost.« (Menac, Fink-Arsovski i Venturin 2003: 11–12).

¹¹ »Donose se i frazemi koji bi se s formalnoga gledišta mogli smatrati leksemima jer su polusloženice, pisane crticom, te se cijela natuknica podudara s nadnatuknicom AJN-CVAJ ajn-cvaj, KADLI-TADLI kadli-tadli, KAKO-TAKO kako-tako.« (Menac-Mihalić i Menac 2012: 38).

¹² »Četvrti oblik u kojem se frazem pojavljuje jest polusloženica: *brže-bolje, zbrda-zdola* (...)« (Menac i dr. 2011: 8).

¹³ Iako je ova klasifikacija utemeljena na podjeli prema vrsti riječi, neleksem-ske sastavnice i sastavnice stranoga podrijetla izdvajamo u posebnoj skupini jer se njihova kategorija vidi samo u rečeničnome okruženju.

prilozi nastali prefiksarno-preobrazbenom tvorbom¹⁴: *navrat-nanos*, *skraja-nakraj*, *zbrda-zdola*, *skroz-naskroz*.

3. a. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice glagoli u kojemu obliku ili načinu: *crkni-pukni*, *drž-ne daj*, *hoćeš-nećeš*, *laži-maži*, *peri-deri*, *povuci-potegni*, *stani-pani*, *toči-vozi*, *veži-driješi*; b. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice glagolski pridjevi: *htio-ne htio*, *orilo-gorilo*, *ostao-propao*, *rekla-kazala*, *stao-pao*; *rečeno-učinjeno*, *strpljen-spašen*, *taknuto-maknuto*; c. Frazemske polusloženice u kojima su sastavnice glagoli s klitičnim oblicima zamjenica: *idi mi-dođi mi*.

4. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice pridjevi: *kakav-takav*.

5. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice prijedlozi: *uz-niz*¹⁵.

6. Frazemske polusloženice u kojima su obje sastavnice imenice: *rak-rana*.

7. Frazemske polusloženice u kojima je jedna sastavnica imenica, a druga prilog: *dan-danas*.

Strukturna analiza pokazuje da su najzastupljenije frazemske polusloženice kojima su sastavnice dva priloga ili dva glagola. Kada se uklope u rečeničnu strukturu, priložne frazemske polusloženice imaju priložno ili pridjevno kategorijalno značenje te funkcioniraju unutar rečenice, a glagolske frazemske polusloženice imaju uglavnom priložno kategorijalno značenje te zbog paralelizma glagolskih sastavnica mogu funkcionirati kao samostalne cjeline (koje su najčešće nastale elipsom).

4. Obrada frazemskih polusloženica u frazeološkim i općim rječnicima

Nakon strukturne analize važno je pogledati i način obrade frazemskih polusloženica po frazeološkim i općim rječnicima. Da bismo što bolje prikazali suvremeno stanje frazemi su prema strukturnim obilježjima razvrstani u tablice i uz njih donosimo relevantne podatke iz rječnika. U 1. tablici nalaze se odabrani frazemi imeničkoga kategorijalnog značenja u kojima je barem jedna sastavnica imenica. Takve bismo frazeme mogli nazvati pravim polusloženicama i u strukturnome i semantičkome smislu. Kod njih postoji i najviše dvojbi jesu li to leksemi, sintagme ili frazemi. Naravno, dvoje samo opći rječnici.

¹⁴ Prefiksarno-preobrazbena tvorba jest tvorba u kojoj istodobno sudjeluju dva tvorbena načina: prefiksacija i preobrazba, npr. *usput*, *nažalost*, *ujutro* itd. Od prefiksacije se razlikuje po tome što je kategorija novonastale riječi, u odnosu na krajnju desnu tvorbenu sastavnicu, promijenjena. Naime, prefiks sam po sebi ne može mijenjati vrstu riječi. Primjerice, u tvorenici *dotad* riječ je o prefiksaciji, a u tvorenici *nažalost* o prefiksальноj preobrazbi. Više o tome vidi u Ramadanović 2012.

¹⁵ Frazem *uz-niz* zabilježen je samo u Anićevu rječniku.

1. tablica

	pik-zibner	tata-mata	rak-rana
Anić	sintagma pod PIK ²	leksem, im. m. r.	
RHJ			frazem pod RAK
ŠRHJ			
HER	sintagma pod PIK ¹	leksem, im. m. r.	frazem pod RAK
Matešić			dio frazema pod RAK pogađati/pogoditi rak-ranu
HFR	frazem	frazem	frazem
HRFR	frazem	frazem	frazem

U 2. i u 3. tablici nalaze se frazemi priložnoga kategorijalnoga značenja kojima su sastavnice prilozi. Iako opći rječnici uglavnom bilježe sve jedinice leksikografiji nisu sigurni pod kojom ih natuknicom treba zabilježiti.

2. tablica

	amo-tamo	brže-bolje	manje-više	kako-tako
Anić, HER	frazem pod AMO	frazem u primjeru pod BRZO; frazem pod BOLJE > brže bolje	frazem pod MANJE	frazem pod KAKO > kako tako frazem pod TAKO > kako-tako
RHJ	leksem, pril.	frazem pod BOLJE	frazem pod MANJE	frazem pod TAKO
ŠRHJ	leksem, pril.			leksem, pril.
Matešić	frazem pod AMO > amo tamo			frazem pod KAKO > kako tako (u primjerima kako-tako)
HFR	frazem	frazem	frazem	frazem
HRFR	frazem	frazem	frazem	frazem

U frazeološkim rječnicima frazemska je natuknica ista kao i nadnatuknica, a Matešićev frazeološki rječnik bilježi samo one frazeme koji se sastoje od osnovnih oblika priloga, bilježi ih kao dvorječne frazeme, a obrađuje ih pod prvom riječju. U primjerima koje donosi one mogu biti zabilježene i kao polusloženice.

3. tablica

	pošto-poto	danas-sutra	navrat-nanos	zbrda-zdola
Anić, HER	frazem pod POŠTO ² > pošto poto frazem pod ZAŠTO ¹	frazem pod DANAS (obilježen kao pril.) frazem pod SUTRA	leksem, pril.	leksem, pril.
RHJ	frazem pod POŠTO ¹ > pošto poto	frazem pod DANAS		leksem, pril.
ŠRHJ				
Matešić	frazem pod POŠTO > pošto poto	frazem pod DANAS > danas sutra	frazem pod NAVRAT > navrat nanos	frazem pod ZBRDA > zbrda zdola
HFR	frazem	frazem	frazem	frazem
HRFR	frazem	frazem	frazem	frazem

U sljedećim dvjema tablicama nalaze se frazemi kojima su sastavnice glagoli okamenjeni u nekome obliku ili vremenu te oni u kojima se obje glagolske sastavnice mijenjaju. Noviji frazeološki rječnici ustanovili su i paralelne nad-natuknice, dok Matešićev frazeološki rječnik i opći rječnici lutaju i traže glagol pod kojim bi frazemska natuknicu obradili iako im nije sporno jesu li te natuknice frazemi.

4. tablica

	povuci-potegni	rekla-kazala	stani-pani	crkni-pukni
Anić	frazem pod POTE-GNUTI s kolokatom (bit će, bilo je)	frazem pod REĆI frazem pod KAZATI	frazem pod PASTI s kolokatom (bilo je, ako dođe i sl.)	frazem pod CRKNUTI frazem pod PUKNUTI
RHJ	frazem pod POVUĆI	frazem pod REĆI		frazem pod CRKNUTI > crkni pukni
ŠRHJ				
HER	frazem pod POVUĆI s kolokatom (bit će, bilo je)	frazem pod REĆI frazem pod KAZATI	frazem pod PASTI s kolokatom (bilo je, ako dođe i sl.)	frazem pod CRKNUTI

Matešić	frazem pod POVUĆI > povuci [i] potegni u primjerima ima povuci-potegni) pod POTEGNUTI > povuci potegni			frazem pod CRKNUTI > crkni pukni (u primjerima crkni-pukni)
HFR	frazem	frazem	frazem	
HRFR	frazem	frazem	frazem	frazem

Jedini frazem koji ima spornu obradu u frazeološkim rječnicima je frazem *htio ne htio*. Zabilježen je bez spojnice i pod nadnatuknicom HTJETI iako je taj frazem samo oblična varijanta frazema *hoćeš-nećeš* koji donose pod samostalnom nadnatuknicom.

5. tablica

	hoćeš-nećeš	htio ne htio (htjela na htjela, htjeli ne htjeli)
Anić	frazem pod HOĆU frazem pod HTJETI	frazem pod HTJETI, varijanta frazema hoćeš-nećeš
RHJ	frazem pod HTJETI	
ŠRHJ		frazem pod HTJETI
HER	frazem pod HOĆU	
Matešić	frazem pod HTJETI > hoćeš nećeš (hoću neću, hoće neće itd.) u primjerima: hoćeš-nećeš, hoće-neće	
HFR	frazem	frazem pod HTJETI
HRFR	frazem	frazem pod HTJETI

Na temelju analize rječnika možemo zaključiti sljedeće: analizirane jezične jedinice, koje u ovome radu nazivamo frazemske polusloženice, imaju različit zapis u općim rječnicima. Nekima je dan status leksema, nekima sintagme, a nekima frazema. Neke jedinice ovoga tipa imaju čak u istome leksikografskom djelu različiti status. Nedosljednost i raznolikost koja se javlja u leksikografskoj obradi frazemske polusloženice nije samo problem metodologije izrade rječnika, nego pokazuje dvojnu prirodu takvih jedinica, tj. njihovo osnovno frazeološko podrijetlo i njihovu formalnu jednorječnost.

Važno je naglasiti da autori koji sastavljaju frazeološke rječnike ne pišu ili ne sudjeluju u izradbi općih i obratno. Stoga najvjerojatnije proučavane primjere razvrstavaju na različite načine. Leksikografi njihovo kategorijalno značenje zapravo smatraju njihovim gramatičkim obilježjem (vrstom riječi). Međutim, dvoje oko toga gdje uvrstiti takve jedinice za razliku od frazeografa koji nikada ne dvoje jesu li te jedinice frazemi. Vidjeli smo da jedinicu *amo-tamo* leksikografi obrađuju kao prilog, ali s jedinicama (tj. frazemima) *povuci-potegni* ili *hoćeš-nećeš*, dakle, s relacijskim odnosom među sastavnicama, imaju problema, tj. nikada te jedinice neće postaviti kao natuknicu bez obzira na paralelan odnos.

U općim rječnicima u kojima ne postoje višerječne natuknice (a takvi i jesu naši opći jednojezični rječnici) natuknica ili nadnatuknica ne može biti frazem, a samim time ni frazemska polusloženica. Ne može se međutim osporiti činjenica da te i takve jedinice postoje te da ipak trebaju naći svoje mjesto u rječniku. Ali kako? Leksikografima su neke od tih jedinica, najčešće one s dvama priložima kojima je i kategorijalno značenje priložno, natuknice koje su definirane kao polusloženice (usp. 2. tablicu: *amo-tamo*, *koliko-toliko*). To se međutim ne događa u glagolskim frazemima koji imaju relacijski odnos između sastavnica, (npr. *povuci-potegni*¹⁶) jer bi se tada zapravo morao redefinirati pojam leksema. Frazeolozi će teško pustiti frazemske polusloženice kao jedinice iz svojega sustava, a opći leksikografi teško će dati leksički status tim jedinicama.

5. Raščlamba problema prema pravopisnim priručnicima

Rješenje je problema moguće tražiti još u jednome jezičnom priručniku – pravopisnome. Činjenica je dakle da su se te i takve jedinice, u nedostatku njihova opisa u drugim jezičnim priručnicima, isprva počele donositi i propisivati u hrvatskim pravopisima, npr. jedinicu *pošto poto* nalazimo zapisanu već u Broz–Boranićevu pravopisu 1904. godine. U tablicama koje slijede donosi se pravopisni propis onih primjera koji su analizirani prema općim i frazeološkim rječnicima.

¹⁶ Obraduje se pod glagolom *POVUĆI* iako je i njegovo kategorijalno značenje priložno.

6. tablica

PRAVOPIŠNA NATUKNICA	SA SPOJNICOM
rak-rana	1928: Boranić (PP) ¹⁷ ; 1930: Boranić (PP); 1941: Boranić (PP); 1941: CGK; 1944: CK (PP); 1951: Boranić; 1960: MH–MS (PP); 1971: BFM; 1986: AS; 1996: BFM (PP); 2000: BFM (PP); 2001: AS; 2007: BMM; 2008: BHM; 2010: BM (PP)

Šesta tablica prikazuje pravopisni propis jezične jedinice *rak-rana* od 1928. godine i Boranićeva pravopisa. Vidimo da je promatrana jedinica propisana sa spojnicom između sastavnica subordinacijske apozitivne sintagme i to je neupitno u svim pravopisima do danas.

7. tablica

PRAVOPI- SNA NATU- KNICA	NESASTAVLJENO	SA SPOJNICOM
amo-tamo amo tamo	1951: Boranić (PP) priloška veza	1934: Boranić; 1941: CGK; 1944: CK (PP) pril.; 1960: MH–MS (PP) pril. izraz; 1971: BFM (PP) pril.; 1996: BFM (PP) pril. izraz; 2000: BFM pril. izraz; 2007: BMM pril.; 2008: BHM (PP) pril.; 2010: BM (PP) pril. izraz
brže-bolje brže bolje	1951: Boranić (PP) priloška veza	1944: CK; 1960: MH–MS (PP) pril. izraz; 1971: BFM (PP) pril.; 1986: AS (PP); 1996: BFM (PP) pril. izraz; 2000: BFM pril. izraz; 2001: AS; 2007: BMM pril.; 2008: BHM pril.; 2010: BM (PP) pril. izraz
manje-više		1944: CK (PP) pril.; 1960: MH–MS (PP) pril. izraz; 1971: BFM (PP) pril.; 1996: BFM (PP) pril. izraz; 2000: BFM pril. izraz; 2007: BMM (PP) pril.; 2008: BHM; 2010: BM (PP) pril. izraz
kako-tako kako tako	1934: Boranić; 1951: Boranić (PP) priloška veza	1941: CGK; 1944: CK (PP) pril.; 1960: MH–MS (PP) pril. izraz; 1971: BFM (PP) pril.; 1996: BFM (PP) pril. izraz; 2000: BFM pril. izraz; 2007: BMM pril.; 2008: BHM; 2010: BM (PP) pril. izraz
danas sutra danas-sutra	1951: Boranić (PP) priloška veza	1944: CK (PP) pril.; 1960: MH–MS (PP) pril. izraz; 1971: BFM (PP) pril.; 1986: AS (PP); 1996: BFM (PP) pril. izraz; 2000: BFM pril. izraz; 2001: AS; 2007: BMM pril.; 2008: BHM; 2010: BM (PP) pril. izraz

¹⁷ Oznaka (PP) znači da se potvrda nalazi u pravopisnim pravilima. Inače je riječ o primjerima koji se nalaze u pravopisnim rječnicima.

pošto poto pošto-poto	1904: BB; 1906: BB; 1921: Boranić; 1921: Gavazzi; 1928: Boranić; 1929: PU; 1934: Boranić; 1941: Boranić; 1951: Boranić pril. u PP priloška veza	1941: CGK; 1944: CK (PP) pril.; 1960: MH–MS (PP) pril. izraz; 1971: BFM (PP) pril.; 1996: BFM (PP) pril. izraz; 2000: BFM pril. izraz; 2001: AS; 2007: BMM pril.; 2010: BM (PP) pril. izraz
navrat nanos navrat-nanos	1951: Boranić pril.	1960: MH–MS pril.; 1996: BFM; 2000: BFM; 2001: AS; 2007: BMM pril.; 2008: BHM pril.; 2010: BM pril.
zbrda-zdola		1951: Boranić pril.; 1960: MH–MS pril.; 1971: BFM; 1986: AS (PP); 1996: BFM; 2000: BFM; 2001: AS; 2007: BMM pril.; 2008: BHM; 2010: BM

Prema 7. tablici vidimo da su jedinice *amo-tamo*, *brže-bolje*, *manje-više*, *kako-tako* gotovo jednoglasno u hrvatskim pravopisima bile propisivane sa spojnicama između svojih sastavnica osim u Boranićevu zadnjem izdanju iz 1951. godine. Boranić međutim u pravopisu iz 1934. jezičnu jedinicu *amo-tamo* propisuje sa spojnicom, a jezičnu jedinicu *kako tako* propisuje nesastavljeno. Isti je odnos i u jedinicama *dan-asutra*, *navrat-nanos* i *zbrda-zdola*. Kada je međutim riječ o jedinici *pošto-poto*, vidimo da su hrvatski pravopisi podijeljeni. Samo je, međutim, naoko riječ o razlici. Činjenica je da je nesastavljeno pisanje jedinice *pošto poto* zabilježeno u starijim hrvatskim pravopisima, koji pak nisu zabilježili druge ovdje navedene jedinice. Isti dakle pravopisi propisuju isto, a samo se zadnje Boranićevo izdanje (1951.) razlikuje od ostalih pravopisa.

8. tablica

PRAVOPIŠNA NATUKNICA	SA SPOJNICOM
povuci-potegni	1951: Boranić (PP); 1960: MH–MS (PP); 1971: BFM (PP); 1996: BFM (PP); 2000: BFM (PP); 2001: AS (PP); 2007: BMM; 2008: BHM; 2010: BM (PP)
rekla-kazala	1951: Boranić (PP); 1960: MH–MS (PP); 1971: BFM; 1996: BFM (PP); 2000: BFM (PP); 2001: AS (PP); 2007: BMM; 2008: BHM; 2010: BM (PP)
stani-pani	1960: MH–MS; 2007: BMM

Povuci-potegni, rekla-kazala i stani-pani jedinice su koje se u svim hrvatskim pravopisima nalaze u poglavlju o sastavljenom i nesastavljenom pisanju glagola i jedinice koje se dosljedno pišu sa spojnicom između sastavnih dijelova.

9. tablica

PRAVOPISNA NATUKNICA	SA SPOJNICOM
hoćeš-nećeš hoćeš-ne ćeš	1960: MH–MS (PP) hoćeš-nećeš; 1971: BFM hoćeš-nećeš; 1996: BFM (PP) hoćeš-nećeš; PR i hoćeš-ne ćeš; 2000: BFM (PP) hoćeš-ne ćeš; 2001: AS (PP) hoćeš-nećeš; 2007: BMM hoćeš-nećeš; 2008: BHM hoćeš-ne ćeš; 2010: BM (PP) hoćeš-ne ćeš
hoću-ne ću	1951: Boranić
htijući-ne htijući	2007: BMM
htio-ne htio	1960: MH–MS (PP); 1971: BFM (PP); 1996: BFM (PP) 2000: BFM (PP); 2007: BMM; 2008: BHM (PP); 2010: BM (PP)

U hrvatskim se pravopisima, za razliku od leksikografskih priručnika, jedinica *hoćeš-nećeš* / *hoćeš-ne ćeš* i njihovi oblici uvijek i dosljedno propisuju sa spojnicom između sastavnica. O tome je li to i najbolje moguće rješenje govorit ćemo poslije.

Na temelju analize pravopisnoga bilježenja frazemskih polusloženica možemo zaključiti da se one bilježe na dva načina: kao dvije riječi s bjelinom između sastavnica i kao „polusloženice“¹⁸ sa spojnicom između sastavnica. Nesigurnost ili nedosljednost u pravopisnom bilježenju, kao i u rječničkom, navodi nas na to da razmislimo što znači spojnica u frazemskim polusloženicama i je li ona uopće dobro¹⁹ rješenje u zapisu takvih jedinica. Također, nameće se pitanje što je polusloženica i je li frazemska polusloženica uistinu polusloženica. Stoga se ponajprije moramo osvrnuti na pravopisne znakove kojima su se najprvo služili hrvatski pravopisci i kojima ćemo se mi služiti u pokušaju razrješenja navedenoga problema. Uporabu spojnice u subordinacijskoj sintagmi²⁰ propisuju još Partaš (1850: 30–31) i Kušar (1889: 73).²¹ Međutim, uporabu spoj-

¹⁸ Jesu li one uistinu polusloženice i što taj naziv razumijeva, reći ćemo poslije.

¹⁹ Tu se, naravno, moraju u obzir uzeti različita jezična i pravopisna načela. Mijenjanje ustaljena pravopisna propisa velika je stvar i zapravo bi prije toga valjalo dobro razmisliti. Koliko jak mora biti jezični razlog da bi se išlo u mijenjanje pravopisnoga propisa?

²⁰ Prva je imenica u nominativu i nesklonjiva je, npr. *paun-pero*.

²¹ U tim se pravopisima i relacija *od – do* označuje spojnicom, npr. »pariački put Rijeka-Kotor« (Kušar 1889: 73). Isto donosi i Broz (1892: 42–43), a to nalazimo i u Broz-Boranićevim pravopisima. Tek Boranić, u svojem prvom izdanju, propisuje dugu vodoravnu crtu za označivanje relacije: *Zagreb–Rijeka* ali, za razliku od današnjega propisa, slijeva i zdesna bez bjelina.

nice između barem dvije jedinice u koordinacijsklome odnosu²² prvi propisuju Cipra, Guberina i Krstić (1941: 30) i otad se one (pridjevne, ali i priložne) u hrvatskim pravopisima propisuju do danas.

6. Raščlamba polusloženica

Da bi se proučavani problem mogao riješiti, nužno je bilo krenuti od toga da je polusloženica jezična jedinica koja ima dvije ili više tvorbenih osnova od kojih svaka ima svoj naglasak, prva se ili krajnja desna ne sklanja, a povezuju se spojnicom.²³ Pod pojmom polusloženica razumijevamo dvije skupine tvorenica prema dvjema funkcijama spojnice: povezuje dijelove riječi te označuje subordinacijski odnos i povezuje suprotne riječi ili rastavlja riječi te označuje koordinacijski ili relacijski odnos svojih sastavnica. Taj tvorbeni način zapravo razumijeva dvije različite tvorbe koje se razlikuju po sintaktičko-semantičkim odnosima među sastavnicama tvorenice, ali se snagom tradicijskoga načela na kraju tvorbenoga procesa ne razlikuju u svojim izrazima, tj. u oba se slučaja bilježe sa spojnicom između sastavnica: 1. subordinacijske tvorenice: *spomen-ploča, gol-razlika, traper-jakna, rak-rana*; 2. koordinacijske²⁴ tvorenice: *hrvatsko-njemački, crno-bijeli, crveno-bijelo-plavi*; 3. tvorenice poput: *suknja-hlače, jug-jugoistok, šah-mat, rum-kola*; 4. *amo-tamo, rekla-kazala, hoćeš-nećeš, kakav-takav* itd. Tvorenice treće skupine nisu prototipno ni subordinacijske ni koordinacijske, tj. između njihovih sastavnica ne vlada atributni odnos iako označuju jedan pojam. Primjerice *šah-mat*²⁵ je doslovno ‘i šah i mat’, ali se to postiže jednim potezom u šahu, pa je to jedan pojam. Jedinica *suknja-hlače* označuje jedan pojam, jedan odjevni predmet, ali ne možemo reći da nema nimalo koordinacije između dviju sastavnica, ‘hlače koje izgledaju poput suknje’, ‘suknja s dvjema nogavicama’ i ‘i suknja i hlače’. Primjeri četvrte skupine razlikuju se jer između njihovih sastavnica otprilike vlada isti semantički odnos (relacija, gradacija, suprotnost). Naime, u njima spojnica ne označuje „nesklonjivost“ jer kod priložnih sastavnica promjene nema kao što ima kod

²² »Značajka je ovakvih polusloženih pridjeva (136), da im se mogu sastavni dijelovi i premetnuti, a bez bitnog utjecaja na značenje«, npr. *gospodarsko-šumarski* (CGK 1941: 30).

²³ Vidi Mihaljević i Ramadanović 2006: 205.

²⁴ Misli se na značenjsku ravnopravnost njezinih sastavnica između kojih najčešće vlada odnos ‘i i’.

²⁵ Iako je etimološki gledano *šah mat* u perzijskom rečenica sa značenjem ‘kralj je mrtav’, u suvremenome hrvatskom jeziku to je polusloženica ne samo prema kriteriju nesklonjivosti prve sastavnice i prisutnoj dvonaglasnosti nego i stoga što su obje sastavnice samostalne jezične jedinice. U šahovskoj igri šah i mat su dva poteza. Šah je potez u šahovskoj igri i upozorenje protivniku da neka figura napada njegova kralja, a mat je završni potez u šahu kojim se pobjeđuje protivnik jer on njime gubi (usp. ŠRHJ i RHJ).

glagolskih ili pridjevnih frazemskih polusloženica (npr. *hoćeš-nećeš, hoću-neću*, ali i *htio-ne htio te kakav-takav, kakva-takva*). Funkcije²⁶ su kratke vodoravne crte dakle povezivanje sastavnica u subordinacijskome odnosu i označivanje jednoga pojma te povezivanje značenjski istovrijednih sastavnica i označivanje više pojmova. Vidimo da ona nužno ne znači „nesklonjivost“ prve sastavnice. Dakle, ili to polusloženice nisu ili pak treba redefinirati polusloženice.

6.1. Određenje polusloženica

Sam naziv *polusloženice* nije najsretnije rješenje, ali zbog tradicijske uporabe i zato što zasad nemamo bolji naziv, koristit ćemo se njime. Subordinacijske ili prave polusloženice prema tome su samo one tvorenice između čijih sastavnica vlada subordinacijski odnos, prva im je sastavnica nesklonjiva te atributno dopunjuje drugu (koja je sklonjiva) ili se ne može zamijeniti istoosnovnim pridjevom, pritom su svi dijelovi tvorenice naglašeni, npr. tradicijske su *biser-grana* i *uzor-majka*. Spojnica između dijelova polusloženice ima tri funkcije: odražava subordinaciju, nesklonjivost prve sastavnice i naglašenost svih sastavnica. Koordinacijske su tvorenice one tvorenice u kojima između dviju sastavnica vlada isti, ravnopravan značenjski i sintaktički odnos koji se tradicijski i u njima bilježi spojnicom ili kratkom vodoravnom crtom te također tradicijski spadaju u polusloženice (npr. *crno-bijel*, *Broz-Boranić(ev)*, *amo-tamo*, *gore-dolje*, *lijevo-desno*). Neupitna je dakle činjenica da su subordinacijske i koordinacijske jedinice različite jezične jedinice jer su odnosi među njihovim sastavnicama oprečni. To su onda i različite tvorbe, ali je pitanje treba li se njihov pravopisni propis zbog tvorbenoga opisa mijenjati te, ako da, na koji način i utječe li to na leksikografiju i frazeografiju te na zapis frazemskih polusloženica? Ako da, pokušat ćemo odgovoriti na koji način.

7. Moguće leksikografsko-frazeografsko rješenje

Bilježenje frazemskih polusloženica sa spojnicom uhodana je praksa u našim jezičnim priručnicima. Činjenica da će se neke od njih naći kao natuknice u općim rječnicima (npr. *amo-tamo, kako-tako*), a neke neće govoriti nam puno o proučavanome problemu. Nakon cjelokupne analize čini se da je moguće predložiti i drukčije rješenje. Frazemske polusloženice, kao što smo vidjeli u struk-

²⁶ O funkcijama kratke vodoravne crte vidi Badurina (1996: 111–113) i Ramadanović (2012.). Babić (2002: 47) smatra da polusloženice nastaju kad se „dvije riječi združe u jednu tako da izgube samo neke gramatičke osobine, a svaka zadrži svoj naglasak, uglavnom i svoje značenje...”

turnoj analizi, rijetko su u subordinacijskome odnosu. U našem korpusu takvi su frazemi *pik-zibner*, *tata-mata*, *fiks-ideja* i *rak-rana*. O njima ne raspravljamo jer su prototipne polusloženice (subordinacija, nesklonjivost prve sastavnice i naglašenost svih sastavnica). Između sastavnica frazema koje smo prema formalnome kriteriju nazvali frazemskim polusloženicama vlada koordinacijski²⁷ odnos. Priložne frazemske polusloženice (*amo-tamo*, *brže-bolje*, *kako-tako*, *više-manje*, *navrat-nanos*, *zbrda-zdola*) pokazuju tendenciju leksikalizacije što im omogućuje i njihova nepromjenjiva priložna priroda.²⁸ I u njima bi zapis mogao biti propisan sa sastavnicom. Međutim, glagolske frazemske polusloženice i frazemske polusloženice s glagolskim pridjevima (*orilo-gorilo*, *peri-deri*, *povuci-potegni*, *rečeno-učinjeno*, *rekla-kazala*, *stani-pani*, *strpljen-spašen*) pokazuju pravu koordinacijsku prirodu, između dviju njihovih sastavnica vlada isti, ravnopravan značenjski i sintaktički odnos, njih leksikografi ne stavljaju u natuknicu te bi se između njihovih sastavnica, zbog morfološke, semantičke i sintaktičke razlike, mogla pisati crtica (*orilo – gorilo*, *peri – deri*, *povuci – potegni*, *rečeno – učinjeno*, *rekla – kazala*, *stani – pani*, *strpljen – spašen*; *hoću – neću*, *hoćeš – nećeš*, *hoće – neće*). To posebno treba imati na umu u onim jedinicama čija je barem jedna sastavnica višerječna (*idi mi – dođi mi*, *drž' – ne daj*; *htio – ne htio*, *htjela – ne htjela*, *htijući – ne htijući*).²⁹ Svjesni složenosti problema i mogućih prigovora zbog različita načina bilježenja ipak ćemo napomenuti da bi se sustavno i u frazemskim polusloženicama *kakav-takav* i *pošto-poto* trebala bilježiti crtica. U *kakav – takav* zbog promjenljivosti prve lijeve sastavnice³⁰ i u priložnoj frazemskoj polusloženici *pošto – poto* zbog elipse glagolskih sastavnica (*pošto kupio – poto prodao*).

8. Moguće pravopisno rješenje

Možemo dakle ne mijenjati ništa i to opravdati tradicijskim načelom ili mijenjati pravopisni propis te redefinirati tvorbeni opis. Svima je jasno da bi ortografski zadatak trebao biti praćenje jezičnoga razvoja i, konkretno u ovome slučaju, propisivanje semantičko-sintaktički značljiva zapisa. Tada bi izraz tvorenice bio semantičko-sintaktički odraz njezinih tvorbenih sastavnica, tj. ono što

²⁷ Ovdje je koordinacija hiperonim za sve semantičke odnose (gradacija, relacija itd.) značenjski ravnopravnih sastavnica tvorenica.

²⁸ O njima nefrazeolozi obično ne misle kao o frazemima. Babić ih u tvorbi (2002: 567) opisuje kao priložne polusloženice.

²⁹ Naime, uistinu je najčudniji propis koji jedinice poput *htijući-ne htijući* povezuje spojnicom. Tako su zapravo barem vizualno povezane samo jedinice *htijući* i *ne*.

³⁰ Primjerice: doveo je sobu u *kakav – takav* red, izmislio je *kakvu – takvu* izliku, vatrogascima stiže *kakva – takva* pomoć.

se semantički i sintaktički razlikuje bila bi nova jezična jedinica. Jesu li jezični razlozi dovoljno jaki da bi se opravdalo mijenjanje stoljetnoga pravopisnoga pravila i rušenje tradicijskoga načela? Treba li uvesti distinkciju između zapisa subordinacijskih tvorenica i jezičnih jedinica koje ulaze u koordinacijski odnos? Pitanje je jesu li one uopće jedinice koje ulaze u tvorbeni opis jer, naime, riječ je o dvjema sastavnicama s istom razinom značenja, tj. o dvama pojmovima. Distinkcija bi se mogla riješiti bilježenjem s pomoću pravopisnih znakova koje u hrvatskome jeziku poznajemo već više od stoljeća i pol. Mijenjanjem pravopisnih pravila u službi jezičnoga načela rješavamo dva goruća problema: opći leksikografski i frazeološko-frazeografski, ali smo s druge strane u sukobu s pravopisnim načelima jednostavnosti, tradicije i čestotnosti. Moguća su rješenja: 1. a. Crtica (s bjelinama): *amo – tamo, povuci – potegni, hoćeš – nećeš, htio – ne htio, kakav – takav*; 1. b. Crtica (bez bjelina)³¹: *amo–tamo, povuci–potegni, hoćeš–nećeš, htio–ne htio, kakav–takav*; 2. Spojnica omeđena bjelinama: *amo - tamo, povuci - potegni, hoćeš - nećeš*; 3. Bjelina između sastavnica: *amo tamo, povuci potegni*; 4. Kombinacija dvaju znakova: *amo-tamo, pošto-poto, hoću-neću*, ali *htio – ne htio, rečeno – učinjeno*.

9. Zaključak

Poštivanjem jezičnoga načela te sintaktički i semantički značljiva zapisa nužno se narušava pravopisno načelo jednostavnosti koje kaže da je najbolje kada se što više primjera može obuhvatiti jednim pravopisnim pravilom. I tako u krug! Uspostavom načela jednostavnosti ponovno se vraćamo načelu tradicije i čestotnosti u uporabi. Međutim, treba osvijestiti razliku između subordinacijskih i koordinacijskih frazemskih polusloženica kao prototipnih i neprototipnih jedinica. One koje su udaljene od prototipa pa se čine graničnima i upitnima ne izlaze nužno iz frazeološkoga korpusa i ne treba radi njih mijenjati definicije i opis sadržaja pojma. Međutim, opći leksikografi moraju osvijestiti problem, sustavno obraditi te jedinice ili kao formalne dvopojmovne polusloženice što pomiče granice leksema u rječnicima ili svjesni činjenice da su to dvije riječi u međusobnoj relaciji obraditi ih pod prvom sastavnicom.

³¹ Pokazali smo da je i taj znak bio propisivan u hrvatskim pravopisima. Zapravo je veoma čudno da u suvremenim pravopisima imamo dva znaka, a razlikuju se u dvjema činjenicama: dužinom i bjelinama slijeva i zdesna. Mogli bismo reći i da je crtica (danas samo s bjelinama zapravo pleonastičan ili zalihsan znak jer u sebi sadržava dvije razlike). Razlika bi zapravo mogla biti jedna, ili u duljini ili u bjelini: (-) : (-) ili (-) : (–). Više o funkcijama crtice i spojnice v. Portada i Stojanov 2009. i Mihaljević i Ramadanović 2013.

Literatura:

- BABIĆ, STJEPAN 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: HAZU – Nakladni zavod Globus.
- BADURINA, LADA 1996. *Kratka osnova hrvatskoga pravopisanja: Metodologija rada na pravopisu*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- KOVAČEVIĆ, BARBARA 2012. *Hrvatski frazemi od glave do pete*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- MIHALJEVIĆ, MILICA; ERMINA RAMADANOVIĆ 2006. Razradba tvorbenih načina u nazivlju (s posebnim obzirom na odnos među složenicama bez spojnika -o-, sraslicama i tvorenicama s prefiksoidima). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 193–211.
- MIHALJEVIĆ, MILICA; ERMINA RAMADANOVIĆ 2013. Pravopisni prinosi Božidara Finke. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 18, Zagreb, 77–99.
- PORTADA, TOMISLAV; TOMISLAV STOJANOV 2009. O vodoravnim crticama u hrvatskome pravopisu. *Filologija*, 52, Zagreb, 91–120.
- RAMADANOVIĆ, ERMINA 2012. *Sastavljeno i nesastavljeno pisanje u hrvatskome jeziku*. Doktorska disertacija u rukopisu. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- TAFRA, BRANKA 2005. Frazеološki izazovi, *Jezik*, 53/2, Zagreb, 48–61.
- VINOGRADOV, VIKTOR VLADIMIROVIČ = Виноградов, Виктор Владимирович 1972. *Русский язык (грамматическое учение о слове)*. Москва: Высшая школа.

Izvori:

<http://riznica.ihjj.hr/>

Rječnici:

- ANIĆ = ANIĆ, VLADIMIR 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi liber.
- HER = JOJIĆ, LJILJANA; MATASOVIĆ, RANKO (gl. ur.) 2003. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi liber.
- HFR = MENAC, ANTICA; ŽELJKA FINK-ARSOVSKI; RADOMIR VENTURIN 2003. *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HRFR = MENAC, ANTICA; ŽELJKA FINK ARSOVSKI; IRINA MIRONOVA BLAŽINA; RADOMIR VENTURIN 2011. *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik*. Zagreb: Knjigra.
- MATEŠIĆ = MATEŠIĆ, JOSIP 1982. *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- MENAC-MIHALIĆ, MIRA; ANTICA MENAC 2011. *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

RHJ = ŠONJE, JURE (ur.) 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ – Školska Knjiga.

ŠRHJ = BIRTIĆ, MATEA I DR. 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga.

Pravopisi:

1850: PARTAŠ = PARTAŠ, JOSIP 1850. *Pravopis jezika ilirskoga*. Zagreb: Braća Župan (pretisak 1998. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje)

1889: KUŠAR = KUŠAR, MARČEL 1889. *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga*. Dubrovnik: D. Pretner (pretisak 2009. Zagreb: Pergamena)

1892: BROZ = BROZ, IVAN 1892. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada.

1904: BB = BROZ, IVAN 1904. *Hrvatski pravopis* (treće prerađeno izdanje, priredio Dragutin Boranić). Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada.

1906: BB = BROZ, IVAN 1906. *Hrvatski pravopis* (četvrto (nepromijenjeno) izdanje, priredio Dragutin Boranić). Zagreb: Kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada.

1921: BORANIĆ = BORANIĆ, DRAGUTIN 1921. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Kr. hrv.-slav. zemaljska vlada.

1921: GAVAZZI = GAVAZZI, MILOVAN 1921. *Pravopisni rječnik s pravopisnim pravilima* (drugo popravljeno i dopunjeno izdanje). Zagreb: St. Kugli, Knjižarnica kralj. sveučilišta i Jugoslavenske akademije.

1928: BORANIĆ = BORANIĆ, DRAGUTIN 1928. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (IV. izdanje). Zagreb: Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora.

1929: PP = *Pravopisno uputstvo za sve osnovne, srednje i stručne škole Kraljevine S. H. S. s kratkim tumačenjem i objašnjenjem*. Zagreb, 1929.

1930: BORANIĆ = BORANIĆ, DRAGUTIN 1930. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (peto izdanje, prerađeno prema propisima Ministarstva prosvjete). Zagreb: Tisak i naklada „Jugoslavenske štampe“.

1934: BORANIĆ = BORANIĆ, DRAGUTIN 1934. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (šesto izdanje, prerađeno prema propisima Ministarstva prosvjete). Zagreb: Obnova.

1941: BORANIĆ = BORANIĆ, DRAGUTIN 1941. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Banovine Hrvatske.

1941: CGK = CIPRA, FRANJO; PETAR GUBERINA; KRUNO KRSTIĆ 1941. *Hrvatski pravopis*. Zagreb (pretisak 1998. Zagreb: ArTresor)

1944: CK = CIPRA, FRANJO; ADOLF BRATOLJUB KLAJČ (uz suradnju članova Ureda za hrvatski jezik) 1944. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Nakladni odjel Hr-

- vatske državne tiskare (pretisak: *Hrvatski korijenski pravopis* 1992. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada)
- 1951: BORANIĆ = BORANIĆ, DRAGUTIN 1951. *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika* (deseto izdanje). Zagreb: Školska knjiga.
- 1960: MH–MS = *Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom* (izradila Pravopisna komisija). Zagreb – Novi Sad: Matica hrvatska – Matica srpska, 1960.
- 1971: BFM = BABIĆ, STJEPAN; BOŽIDAR FINKA; MILAN MOGUŠ 1971. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- 1986: AS = ANIĆ, VLADIMIR; JOSIP SILIĆ 1986. *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: Sveučilišna naklada „Liber“ – Školska knjiga.
- 1996: BFM = BABIĆ, STJEPAN; BOŽIDAR FINKA; MILAN MOGUŠ 1996. *Hrvatski pravopis* (4. Izdanje), Zagreb: Školska knjiga.
- 2000: BFM = BABIĆ, STJEPAN; BOŽIDAR FINKA; MILAN MOGUŠ 2000. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga.
- 2001: AS = ANIĆ, VLADIMIR; JOSIP SILIĆ 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber – Školska knjiga.
- 2007: BMM = BADURINA, LADA; IVAN MARKOVIĆ; KREŠIMIR MIĆANOVIĆ 2007. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- 2008: BHM = BABIĆ, STJEPAN; SANDA HAM; MILAN MOGUŠ 2008. *Hrvatski školski pravopis* (usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika). Zagreb: Školska knjiga.
- 2010: BM = BABIĆ, STJEPAN; MILAN MOGUŠ 2010. *Hrvatski pravopis* (usklađen sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnog jezika). Zagreb: Školska knjiga.

»One-word« Idioms

Abstract

The paper reexamines the definition of idioms taking into consideration some phraseological elements (*krenulo je niz brdo (nizbrdo) što, ići na ruku (naruku) komu*) or phraseological units (*bogtepitaj, budibogsnama, kvragu*). The accepted definition of idioms is redefined to include some »one-word« idioms (*amo-tamo, brže-bolje, danas-sutra, rak-rana, više-manje, zbrda-zdola*). The research is based on a corpus of Croatian manuals of orthography from Partaš to Babić and Moguš, Croatian monolingual dictionaries, dictionaries of Croatian idioms and the electronic corpus *Croatian Language Repository*.

Ključne riječi: hrvatska frazeologija, hrvatski pravopis, frazemi, polusloženice, frazemske polusloženice, subordinacijske tvorenice, koordinacijske tvorenice

Key words: Croatian phraseology, Croatian orthography, idioms, »one-word« idioms, subordination, coordination